

До
Председателя на научното жури,
определено със Заповед № Р-109-63/15.02.2021 г.
на Ректора на Медицинския университет
ул. „М. Дринов“ № 55, гр. Варна – 9002

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Добринка Демирева Радойнова-Ялъмова, дм

по процедура за защита на дисертационен труд за присъждане на ОНС “Доктор” на **д-р Мариета Иванова Йовчева-Станчева**, област на висшето образование: 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление: 7.1. Медицина, научна специалност “Токсикология” – редовен докторант към Катедрата по фармакология, токсикология и фармакотерапия към МУ „Проф. д-р П. Стоянов“ – Варна. С решение на Катедрениния съвет по протокол №1/04.06.2020 г. на Катедра фармакология, токсикология и фармакотерапия към ВУ-Варна и заповед № Р-109-63/15.2.2021 г. на проф. д-р Светослав Георгиев, дм – зам. Ректор на МУ, и протокол № 1/25.2.21 г., съм определена да изготвя рецензия по описаната процедура.

Приложено представям рецензията си по дисертационния труд на тема „*Някои деонтологични проблеми, свързани с особеностите на комуникацията с пациенти с остри отравяния*“ за присъждане на ОНС “Доктор” на д-р Мариета Иванова Йовчева.

Област на висше образование: 7. Здравеопазване и спорт

Професионално направление: 7.1. Медицина

Научна специалност: Токсикология

Първично звено: Катедра фармакология, токсикология и фармакотерапия, МУ – Варна

Научен ръководител: проф. д-р Снежана Златева Златева, дм

Изготвил рецензията: проф. д-р Добринка Демирева Радойнова-Ялъмова, дм, началник на Клиниката по съдебна медицина, УМБАЛ "Св. Марина" – Варна и Катедрата по обща и клинична патология, съдебна медицина и деонтология МУ – Варна. Адрес за контакт: ул. "Христо Смирненски" №1, гр. Варна – 9010; ел. поща: dradoinova@mail.bg; моб. тел.: 0879/ 202927.

I. Данни за процедурата

Д-р Мариета Иванова Йовчева-Станчева е началник на Отделение по токсикология към Клиниката за интензивно лечение на остри отравяния и токсикоалергии, ВМА-МБАЛ-Варна. Зачислена е като редовен докторант за придобиване на научна и образователна степен „Доктор“ по научната специалност „Токсикология“ със заповед № Р-109-469 от 29.12.2017 г. На основание протокол №58 от КС на катедра „Фармакология, токсикология и фармакотерапия“ към Факултета по фармация при МУ-Варна от 15.01.2021 г. и заповед № Р-109-63/15.2.2021 г., д-р М. Йовчева е отчислена с право на защита.

Представените от кандидата комплект материали на електронен носител (и хартиен - дисертация и автореферат) са в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в МУ-Варна.

II. Биографични данни и кариерно развитие

Докторантът д-р Мариета Иванова Йовчева-Станчева е родена на 22.03.1958 год. в град Шумен. През 1983 г. завършва Висшия медицински институт в гр. Варна. От 1983 до 1985 год. е ординатор във Второ Вътрешно отделение на Окръжна Болница-Толбухин (днес-МБАЛ-Добрич). През 1984 г. е асистент по вътрешни болести на хонорар към ВМИ – Варна, филиал Толбухин, а от 1985 до 1991 год. е редовен асистент по ВБ към същия филиал. От 1991 год. до 1998 год. е асистент по клинична токсикология в Клиниката по токсикология във Военноморска болница към ВМА (днес – МБАЛ- Варна към ВМА). От 1998 до 2010 година е лекар-ординатор в същата клиника. От 2010 год. до 2012 г. е и.д. началник на Отделение по токсикохимични бедствени ситуации и детоксикация на зависими пациенти към Клиниката за интензивно лечение на остри отравяния и токсикоалергии (КИЛООТ-Клиника по токсикология) – МБАЛ –Варна към ВМА, а от 2012 до 2017 год. е началник на същото отделение. От 2017 год. е началник на Отделението по токсикология към КИЛООТ- МБАЛ-Варна към ВМА. Има признати специалности по вътрешни болести и клинична токсикология. Към момента има общо над 37 години трудов стаж, като профилът на всички работни места изцяло или частично е бил насочен към токсикологични пациенти.

Преподавателска дейност: ВБ V курс – 1984 -1991 г. (ВМИ- Варна, филиал Толбухин); обща токсикология АЕО – III курс – 2007 г., клинична токсикология V курс – 1994 -1998 (редовен асистент към ВМА), 2000 – 2014г. и от 2016 г. досега (като асистент на хонорар към МУ-Варна). От 2000 г. до 2014 г. и от 2016 г. досега – асистент по клинична токсикология на хонорар към МУ-Варна.

През 2017 г. е зачислена като редовен докторант към катедра „Фармакология, токсикология и фармакотерапия“, Факултет Фармация, МУ – Варна, с научен ръководител проф. д-р Снежана Златева, дм. Основните научни интереси на докторанта са насочени към: етични и деонтологични проблеми в клиничната токсикология; етанолова и други зависимости; смесени лекарствени интоксикации; отравяния от животни (сколопендра, морски дракон; хистиридинови отравяния).

Извън представените в дисертационния труд научни разработки, докторантът е първи автор на 11 и съавтор на повече от 30 статии на различни теми в специализирани издания и над 40 участия в български и международни научни форуми, предимно в страната. Има 12 цитирания в англоезичната научна литература.

Д-р Йовчева владее руски и английски език. Притежава компютърна грамотност за нуждите на извършваната работа. Членува в Българското дружество по клинична токсикология и Българското сдружение по авиационна, морска и космическа медицина.

Извънслужебна дейност: участие в екипа за епидемиологични проучвания, по поръчка на отдел „Превенции“ към Община Варна“ от 2015 г. досега, при ежегодните проучвания, свързани с откриването и превенцията на злоупотребата с психоактивни вещества и алкохол и на суицидното поведение при млади хора в гр. Варна. Здравно-просветна дейност: изнасяла е лекции и беседи пред служители на ЦСНМП-Варна, военнослужащи, ученици и меди, по повод на актуални токсикологични проблеми.

III. Структура на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд съдържа общо 159 стандартни машинописни страници и включва 36 фигури, 20 таблици и 13 снимки. Библиографията обхваща 275 литературни източника, от които 128 на кирилица и 146 на латиница, цитирани по системата Vancouver - Elsevier. Приблизително 37% от ползваната литература е от съвременни източници, публикувани през последните 10 години.

Актуалност на темата

В съвременната медицина има нарастващо внимание към спецификата на комуникацията в отделните клинични специалности и свързаните с нея етични, деонтологични и правни въпроси. Работата разглежда някои важни деонтологични теми, възникващи в практиката на клиничната токсикология, свързани с особеностите на комуникацията лекар-пациент с остро отравяне. Проблемът е актуален и социално значим поради немалката честота на интоксикациите в България и по света, засягащи всички възрасти и социални слоеве, голямото етиологично и клинично разнообразие и високата степен на спешност при диагностиката и лечението. Обсъждат се проблемите за валидността на информираното съгласие или отказ от лечение на интоксикация пациент, във връзка с капацитета за вземане на информирани решения при наличие на преходен церебротоксичен синдром и възможностите за тяхното преодоляване. Разглеждат се най-честите критични комуникативни проблеми в токсикологичната практика, пряко свързани с отравянето или с други фактори. Обсъжда се необходимостта от персонализирана преценка на всеки случай и индивидуален комуникационен подход.

Освен към тесните специалисти по клинична токсикология, работата е насочена към по-широк кръг лекари и други медици. Независимо от организацията на токсикологичната помощ в отделните държави, медиците, които участват в диагностиката и лечението на пациенти с остри интоксикации значително надвишават по брой тесните специалисти в тази област. Това налага изграждане на добри комуникационни умения за работа с пациенти с интоксикации още по време на обучението на студентите по медицина и допълнително осъвременяване по време на следдипломните квалификационни курсове.

Обобщено може да се каже, че избраната тема на дисертационния труд има актуалност и практическа насоченост.

Цел и задачи на дисертационния труд /1 стр./

Целта на дисертационния труд е формулирана ясно. Поради сложността, големия обем и интердисциплинарния характер на проблема, още в заглавието е подчертано, че не се търси изчерпателност, а обсъждане на някои от най-важните деонтологични проблеми в токсикологията, свързани с комуникацията с пациентите с остри отравяния. За постигане на целта са поставени 7 задачи. Първите 3 от тях са насочени към изясняване на специфичните особености на комуникацията лекар-пациент с остро отравяне: характеристика на самите пациенти от гледна точка на възможностите за ефективна комуникация, идентифициране на основните рискови фактори за създаване на комуникационни бариери (пряко или непряко свързани с интоксикацията) и изследване на динамиката на комуникационния процес при наличие на остър токсичен церебрален синдром. Следващите три задачи (4, 5 и 6) разглеждат отражението на токсичния церебрален синдром върху способността на пациентите за вземане на най-важните информирани решения в медицината: информирано съгласие за диагностика и лечение, информиран отказ от диагностика и лечение, и информирано съгласие за разкриване на конфиденциална информация към близките на пациентите. Задача 7 е обобщаваща за възможностите и практическите подходи за подобряване на ефективността на

комуникацията с пациентите с остри отравяния като превенция на медицински, етични и правно-деонтологични проблеми.

Литературен обзор /47 стр./

Литературната справка включва няколко направления: 1. Обзор на основните етични и деонтологични принципи в исторически и съвременен план, общите принципи и модели на взаимоотношения лекар-пациент, информираното съгласие за лечение като основно изискване в съвременната медицина – компоненти, критерии за валидност, ограничения и проблеми, информиран отказ от лечение, конфиденциалност на медицинската информация, законови положения в България и в други страни. 2. Комуникацията лекар-пациент от гледна точка на деонтологията, медицинската етика и медицинското право: основни принципи, видове, комуникационни бариери, общи комуникативни задачи на лекаря за превенция или преодоляване на възникнали деонтологични проблеми. Специфични комуникационни проблеми в отделните медицински специалности. 3. Специфични комуникационни трудности в клиничната токсикология, свързани с медик-биологични и психо-социални фактори, които водят до медико-етични и деонтологични проблеми.

Нуждата от изясняване на общите деонтологични и комуникационни проблеми като база за обсъждане на спецификата в клиничната токсикология налага цитирането на класически източници, публикувани преди повече от 10 години.

Използваните материали от последните 10 години са предимно с токсикологична насоченост. Заключение е, че за разлика от публикациите на общо-медицинска деонтологична тема във връзка с комуникацията, в областта на клиничната токсикология те не са много.

В края на обзора е направено обобщение и преценка за актуалността на поставената цел и очакваните ползи от разработката. Посочено е, че сегашните правни актове в България и общите правно-деонтологични проблеми са залегнали в Закона за здравето, както и в подзаконовите актове, но те не могат да обхванат специфичните особености в клиничната токсикология.

Материали и методи /3 стр./

Проведените проучвания са ретроспективни и проспективни, за период от 2010 г. досега. За целите на задачите са направени няколко отделни анализа: януари 2010 – януари 2013 (всички остри отравяния), януари 2013 – януари 2017 (само острите отравяния с потенциална церебрална токсичност; разгледана е групата на пациенти с клинично изявен церебротоксичен синдром при постъпването и без такъв, с акцент върху динамиката), 2013-2014 г. – устно интервю за информираното съгласие, 2017 г. – устно интервю за съгласието за разкриване на конфиденциална информация пред близките). Отделно е направено ретроспективно проучване на отказите от лечение за 20-годишен период: 1998 – 2017 г.

Освен официалните документи като амбулаторни и болнични журналы, амбулаторни листи и истории на заболяването, включително формуляри за информирано съгласие и информиран отказ от лечение, д-р Йовчева е включила протоколи от лекарски и лекарско-сестрински колегиуми, както и по-важните писмени и устни обсъждания по темата от ежедневните лекарски рапорти и визитации.

Някои от текущите проучвания, свързани с процеса на информирано съгласие при остри интоксикации са предвидени да приключат към края на 2021 г. Резултатите от тях не са включени в дисертацията.

Дисертантът работи без прекъсване в Клиниката за интензивно лечение на остри отравяния и токсикоалергии (КИЛООТ) в МБАЛ-Варна към ВМА над 30 години и лично е

интервюирала пациентите. Тъй като клиниката е единствена в гр. Варна и обслужва Североизточна България с лечебна и консултативна помощ, до голяма степен резултатите важат за Варна и региона. Организацията на работа на КИЛООТ включва работа на дежурния клиничен токсиколог и в Спешно отделение на болницата, което дава поглед върху проблемите в комуникацията с интоксикирани пациенти, доведени от БМП, близки или дошли сами, възникващи при първия консулт в СО.

Резултати и обсъждане /65 стр./

Това е най-съществения раздел от дисертацията на д-р Йовчева. Последователно са разгледани и обсъдени резултатите от всички поставени задачи. Изложението е логически разделено съобразно трите разработвани направления – изясняване на специфичните особености на комуникацията лекар-пациент с остро отравяне, изясняване на отражението на токсичния церебрален синдром върху способността на пациентите за вземане на важни информирани решения (информирано съгласие за диагностика и лечение, информиран отказ и информирано съгласие за разкриване на конфиденциална информация на близките) и обсъждане и предложения за подходи за подобряване качеството на ефективната комуникация с токсикологичните пациенти, съобразени със спецификата на острите отравяния.

Резултатите по задача 1 и 2 са представени в общ панел поради близостта на двете задачи и общия проучен контингент болни. Заключение е, че основният фактор за възникване на комуникационни бариери и затруднения в ефективната комуникация е наличието на клинично изявен, токсичен церебрален синдром, който причинява преходна промяна в съзнанието на интоксикирания пациент (46% от всички ОИ). С практическа цел е направена категоризация на пациентите с остри отравяния от гледна точка на възможностите за ефективна комуникация. След представянето на основните рискови фактори за комуникационни бариери, се обсъжда нуждата от разграничаване на бариерите вследствие на директна токсичност от тези без пряка връзка с интоксикацията, но без механично противопоставяне, тъй като в практиката често е наблюдавано съчетано действие и на двата типа. Обсъдени са типични комуникационни затруднения от двата вида на всеки етап от практическата диагностично-лечебна работа в клиничната токсикология.

Обсъждането на резултатите по задача 3 акцентира върху динамичността на възможностите за комуникация с пациентите като отражение основно на динамиката на токсичния церебрален синдром и върху разнообразието на динамиката в отделните групи отравяния. Подчертава се нуждата от текущо проследяване на съзнанието с периодична оценка на капацитета за решения на пациента с остра интоксикация, с цел избор на подходящ момент за възстановяването за ефективната комуникация лекар-пациент и регистриране на взетите информирани решения.

Обсъждането на резултатите по задача 4 има два раздела: • Проучване на отражението на ТЦС върху процеса на информирано съгласие за лечение, при който са разгледани някои от резултатите от 2010-2013 г., представени към зад. 1 и 2. Установен е нисък процент на самостоятелно подписали формуляра за ИС при постъпването – 58% от всички ОИ, което говори за сериозни потенциални деонтологични проблеми в процеса на ИС. • За изясняване на отношението на болни с ОИ към информираното съгласие е проведено устно интервю, което потвърждава наличието на сигнификантно висок процент проблемни от етична и деонтологична гледна точка случаи на ОИ във връзка с постъпването за болнично лечение (73% несъгласни или колебаещи се първоначално), но и показва важноста на специфичните комуникационни умения при контакта с токсикологично болни (над половината от първоначално несъгласните и 45.9% от колебаещите се са убедени от дежурните екипи да приемат хоспитализация).

Резултатите по задача 5 също са обсъдени в два панела: проучване на отказите от лечение при пациенти с остри отравяния за 20-годишен период и обобщение на 20-годишен опит от използване на собственоръчно написан текст за отказ с цяло изречение като допълнение към официалния формуляр. Установен е сигнификантно висок процент (13%) на отказали болнично лечение при първия преглед и значително по-нисък (3%) на отказ от пълен обем болнично лечение след хоспитализиране. Отделно обсъждане е направено на случаите на отказ от лечение при суицидни отравяния (18% от всички откази за периода). Анализът на редовно прилаганото в КИЛООТ оформяне на информиран отказ с цяло, собственоръчно написано изречение показва, че така са оформени 68% от отказите, предимно от пациенти в ясно или леко променено съзнание. Изводът е, че това е полезно допълнение както към избрания метод за бърза оценка на съзнанието, за отсяване на тежките степени на церебротоксичния синдром и към методиката на оценка на капацитета на пациента за информирани решения, така и към официалния формуляр за верифициране на информиран отказ.

Обсъждането на резултатите по задача 6 показва сигнификантна разлика в мнението на пациентите (не са съгласни с уведомяването 31% при постъпването и 12% - при изписването) и на близките им (само 5% не са съгласни да бъдат уведомявани) по въпроса. Разгледани са правните рамки на проблема. Заключение е, че утвърдената традиция за ползотворни контакти с близките на пациенти в клиничната токсикология би трябвало да се запази, но да се адаптира към актуалните закони и концепции в медицината.

Забележките към този раздел са, че обхванатите в проучването пациенти и близки са твърде малък брой (60) и само за една година. (*Предвиденото повтаряне на проучването през 2020 -2021 година не е приключило поради извънредната епидемична обстановка.*)

В задача 7 се обсъждат възможностите и подходите за превенция и разрешаване на част от деонтологичните проблеми чрез подобряване на ефективността на комуникацията. Част от подходите са обсъдени към задачи 2, 5 и 6. Важно направление за превенция на деонтологични и правни проблеми е обучението за изграждане на специфични комуникационни умения при работа с токсикологично болни още при студентите по медицина, както и в следдипломните курсове.

Заключения и общи изводи /2 стр./

Формулирани са 5 общи теоретични и практически извода от работата. Акцентира се, че най-важните деонтологични проблеми при пациентите с остри интоксикации са свързани с процеса на вземане на валидни информирани решения от пациента – при първия преглед и във всеки следващ етап от лечението. Препоръчва се преценката на всеки случай да бъде индивидуална, а комуникационния подход – персонализиран, за да се избегнат както формалното абсолютизиране на автономния подход и застрашаването живота на пациента, така и нарушаването на неговите права за информирано решение при възстановено ясно съзнание. Като основна причина за деонтологичните проблеми е констатирана смутената неефективна комуникация лекар-пациент, вследствие на отравянето. Посочени са най-рисковите за комуникационни проблеми етиологични групи: етанол, медикаменти, наркотици и органични разтворители.

Предложения и приложения / 10 стр./

Представени са: примерни таблици за динамична оценка на съзнанието и капацитета за решения на пациент с променено съзнание вследствие на ОЦТС; образци от собственоръчен отказ с цяло изречение като допълнение към официалния формуляр; алгоритъм за поведение при отказ на пациент с остра интоксикация от лечение;

предложения за теми за обучението на медици; примерни текстове за актуализация на стандарта по клинична токсикология и правилата за добра медицинска практика за избягване на специфични деонтологични затруднения.

Приноси/1 стр./

Обобщени са общо 5 приноса, предимно с практическа насоченост.

Публикации по темата

Докторантът представя 4 пълнотекстови публикации, свързани с дисертационната тема и още 4 – частично свързани с нея. В 5 от тях д-р Йовчева е първи автор.

Автореферат

Авторефератът (52 стр.) има различна структура в сравнение с дисертацията. С цел по-добро резюмиране, в него резултатите по задачи са представени последователно, а обсъждането и общите изводи – след това. Частите му вярно представят структурата, съдържанието, изложението, приносите и списъка с публикации и участия. Материалът е достатъчно информативен, адекватно илюстриран и технически правилно оформен.

Критични забележки

Има печатни грешки и излишни повторения на места – основно в обсъждането.

Допуснатата е печатна грешка на корицата на автореферата – вместо професионално направление медицина 7.1 е вписано: фармация 7.3.

Познавам отдавна лично д-р Йовчева и споделям мнението си, че тя е опитен, знаещ и много отговорен клиницист с пространствено мислене в цялата медицината, а не само в токсикологията.

IV. Заключение

Дисертационният труд е представен в структуриран и завършен според изисквания вид. Отговаря на изискванията на Закона за развитие на Академичния състав в Р. България, Правилника за приложението му и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в МУ-Варна. Особено полезни от деонтологична гледна точка са препоръките за обучението на студенти и завършили лекари. Личният ми контакт с докторанта при съвместната ни работа при съдебномедицински експертизи ми е доказал, че тя е чудесен, мислещ и анализиращ интернист и токсиколог. По мое мнение представената разработка има висока теоретична и практическа клинична приложимост, с пожелание да бъде взаимствана и в други медицински специалности, а да не остане „затворена“ в токсикологията.

На базата на написаното, отчитайки всички предоставени материали, заявявам на членовете на НЖ, че убедено гласувам „за“ (положително) за присъждането на д-р Мариета Иванова Йовчева на ОНС „Доктор“ по научната специалност “Токсикология”.

27.04.2021 г.
гр. Варна

Изготвил рецензията:
проф. д-р Добринка Радойнова, дм